

STANDPUNTEN EN KANTTEKENINGEN

Is there no alternative?

Rogier De Langhe¹

ABSTRACT – Het nieuwe Financieringsmodel voor het Hoger Onderwijs wordt vaak bekritiseerd vanuit argumenten die teruggaan op de eigenheid van de humane wetenschappen. Dit artikel poogt deze eigenheid preciezer te omschrijven en brengt de gevolgen voor de relatie tussen onderzoek en het tijdschriftenlandschap in kaart. Op basis daarvan wordt de doelmatigheid betwist van het huidige voorstel, dat de efficiëntie van onderzoek wil verhogen door publicaties te wegen op basis van de tijdschriften waarin ze worden gepubliceerd. Dit betekent gezins dat een efficiëntere humane wetenschap onmogelijk is, alleen moet dat gebeuren op een manier waarop haar pluralistische natuur niet wordt miskend. Hoe een dergelijk beleid er kan uitzien wordt daarom uitgewerkt in een aanzet naar een pluralistisch model van onderzoeksfinanciering in de humane wetenschappen.

Inleiding²

De geschiedenis leert dat de uitspraak TINA, *there is no alternative*, zelden klopt. Keer op keer blijkt ze geen feitelijke, maar een ideologische uitspraak te zijn. Ze geeft te kennen dat de verkondiger ervan zich bevindt in wat Roland Barthes een ‘ideologisch nulpunt’ noemde: een wereldbeeld wordt zodanig overheersend dat het wordt verward met de wereld zelf. Voor wereldbeelden zijn er alternatieven, maar niet voor de harde realiteit. Het gevolg is een dwingend discours waar soms volledige generaties willens nillens in worden meegesleurd.

Er zijn opvallende raaklijnen met de discussie over het almaar grotere belang dat meetbare criteria krijgen bij het evalueren van wetenschappelijk onderzoek, waarvan het nieuwe financieringsmodel voor het hoger onderwijs slechts een nieuw symptoom is. De metafoor waarin de universitaire wereld in dit geval wordt opgeslorpt is het dwingende discours van de markt. De doelstellingen zijn verhoogde productiviteit, inclusiviteit, kwaliteit en prestige. De rendabiliteit moet omhoog, nieuwe doelgroepen moeten worden aangeboord, markten moeten vergroot, *customer satisfaction* wordt cruciaal. Als volleerd manager zet de minister daarbij zelf de *targets* uit. Nu is het al langer bekend dat markten in staat zijn om duffe structuren te revitaliseren. Maar markten zijn krachtige middelen, dus men moet uitkijken voor ongewenste neveneffecten; en waar de ongewenste neveneffecten de overhand nemen, faalt een *one-size-fits-all*. Eerst wordt geargumenteed dat dit het geval is voor de humane wetenschappen. Dit hoeft

¹ De auteur is als Aspirant van het FWO Vlaanderen verbonden aan het Centrum voor Logica en Wetenschapsfilosofie van de Universiteit Gent.

² Zie ook: De Langhe, R. (2007), ‘Naar een pluralistisch model van onderzoeksfinanciering in de humane wetenschappen’ in Loobuyck, P. e.a. (eds.), *Welke universiteit willen we (niet)?*, Gent, Academia Press, 205-16

geenszins te betekenen dat een efficiëntere humane wetenschap onmogelijk is. Al was het maar om aan te tonen dat er wel degelijk een alternatief is, wordt een beleidspiste geopend naar een pluralistisch model voor onderzoeksfinanciering in de humane wetenschappen.

1. De eigenheid van de humane wetenschappen

Een groot deel van de eerdere kritieken op het nieuwe financieringsmodel werd geformuleerd op basis van argumenten rond de eigenheid van de humane wetenschappen. Na de relevantie van deze eigenheid voor het huidige debat te hebben geschetst, wordt geprobeerd om te formuleren wat deze eigenheid precies is. Pas door haar eigenheid voldoende te begrijpen zal blijken dat het huidige beleidsvoorstel ondubbelzinnig faalt. De reden voor het benadrukken van de specifieke aard van de humane wetenschappen is dat het voorstel zoals het nu ter tafel ligt geen onderscheid maakt tussen exacte en humane wetenschappen. De criteria voor exacte wetenschappen worden zonder meer geëxtrapoleerd naar de humane wetenschappen, alsof het om één en hetzelfde veld gaat. Misschien heeft men in Brussel het verschil tussen beide over het hoofd gezien, maar een waarschijnlijker verklaring is dat men een vorm van concurrentie tracht te creëren die de ‘achterblijvende’ humane wetenschappen moet wakker schudden en tot hetzelfde niveau verheffen als de ‘volwassen’ exacte wetenschappen. Dit past helemaal binnen het standaardbeeld van een wetenschappelijke discipline (cf. Kuhn 1962), waarin wetenschappers het grootste deel van de tijd bezig zijn met het oplossen van de specifieke puzzels die worden opgeworpen door het wereldbeeld dat op dat moment in de onderzoekstraditie overheerst. Zo was de Newtoniaanse wereld er bijvoorbeeld een met absolute tijd en ruimte. Enkel nu en dan is er een korte periode van crisis waarin het overkoepelend verhaal onderuit gaat. Dit is het stadium waarin de aandacht zich verlegt van specifieke puzzels naar meer fundamentele vragen. De kwantumrevolutie die in het begin van de 20^e eeuw het Newtoniaanse wereldbeeld onderuit haalde is daarvan een voorbeeld. Al snel wordt echter een nieuw wereldbeeld ontwikkeld, waarna de wetenschappers zich weer kunnen concentreren op de puzzels. Doordat zo’n wereldbeeld of *paradigma* stabiliteit creëert rond het begrippenkader en de te volgen onderzoeksprogramma’s is een hoge mate van specialisatie mogelijk; men hoeft zich immers niet meer te verliezen in eindeloze discussies over de aard van wat men bestudeert, hoe het mogelijk is om tot kennis ervan te komen en welke methoden daarvoor het best geschikt zijn.

Dit beeld vindt men min of meer terug in de praktijk van de exacte wetenschappen, waar fundamentele discussies doorgaans op de achtergrond blijven en de focus ligt op het oplossen van puzzels en het uitbouwen van de dominante kaders. De humane wetenschappen passen echter helemaal niet in dit plaatje: methodologische discussies behoren tot de orde van de dag en het statuut van dominante denkkaders is veel precairder dan in de exacte wetenschappen; van consensus is er nauwelijks sprake; bijdragen waarvan het wetenschappelijke nut algemeen wordt erkend, komen uit allerlei hoeken. De situatie in de humane wetenschappen is er dan ook geen van specialisatie, maar van *pluralisme*. Vanuit het standaardbeeld, waarbij een ‘echte’ wetenschap wordt gekenmerkt door een aaneenschakeling van periodes van specialisatie, is de verleiding groot

om de humane wetenschappen te zien als achterblijvertjes die het ontwikkelingsproces naar een 'echte' wetenschappelijke discipline nog niet hebben voltooid (Kuhn had het veelbetekenend over de 'preparadigmatische wetenschappen'). Vanuit dergelijke visie is het dan ook niet meer dan begrijpelijk dat een beleid gericht op meer efficiëntie de humane wetenschappen zal aanporren (i.c. via *performance criteria*) om dit stadium achter zich te laten en te evolueren naar de volwassenheid, waar dankzij de mogelijkheid tot specialisatie een veel hogere productiviteit kan worden bereikt.

Door de eigenheid van de humane wetenschappen te benadrukken ontsnapt men uit deze logica; de humane wetenschappen zijn dan niet *achter*, maar *anders*. Hiervoor kan worden verwezen naar een aantal specifieke eigenschappen van het domein dat de humane wetenschappen als haar studiegebied beschouwt. Zo is er ten eerste de complexiteit van de sociale werkelijkheid. De grote complexiteit van het sociale domein zorgt ervoor dat het zelfs helemaal niet duidelijk is wat er precies beschreven en verklaard dient te worden. Wil men een geschiedenis van boeren of van koningen? Van mensen of van structuren? Van cycli of van vooruitgang? Voor elk valt iets te zeggen en het ziet er niet naar uit dat er binnenkort sterke argumenten zullen opduiken waarom het ene wel juist is en het andere niet, laat staan dat er een idee bestaat hoe dergelijke argumenten er zouden moeten uitzien. Ten tweede kan er minder beroep worden gedaan op empirische resultaten als scherprechter: daar waar de exacte wetenschappen sterk gericht zijn op waarnemingen en experimenten, is het statuut daarvan in de humane wetenschappen veel problematischer. Het is iets helemaal anders om door andere wetenschappers reproduceerbare resultaten te publiceren met betrekking tot de werking van een bepaald enzym dan om een nieuwe interpretatie van Nietzsche's *Also sprach Zarathustra* aan te leveren. Zo heeft bijvoorbeeld de historicus het per definitie over gebeurtenissen die voorbij zijn en dat betekent dat ze niet meer waarneembaar zijn, dat er geen experimenten op kunnen worden gedaan, dat de historicus er zelf meestal niet bij was en dat de personen die erbij betrokken waren vaak al gestorven zijn. Ten derde zijn onze uitspraken over de sociale werkelijkheid in grote mate ondergedetermineerd. De karige en eclecticische scherven die de humane wetenschapper ter beschikking heeft maken van de sociale werkelijkheid een erg plooibaar en veelzijdig gegeven. Zo illustreerde Allison (1971) dat het helemaal niet zo moeilijk is om zelfs na diepgaand bronnenonderzoek op basis van dezelfde set van gegevens alsnog drie verschillende versies te produceren van wat er nu eigenlijk gebeurd is tijdens de Cubaanse raketten crisis. De onderdeterminatie van theorie door data is in de humane wetenschappen veel groter dan in de exacte wetenschappen. Dit heeft als direct gevolg dat het intellectuele landschap in de sociale wetenschappen er geen is van brede consensus maar van allerlei scholen die elk hun visie hebben op wat nu precies het onderwerp is van het vakgebied, wat voor bewijsvoering de beste is, welke verklaringen aanvaardbaar zijn; kortom, wat goede wetenschap is en wat niet. Tenslotte speelt ook de aarde van de behandelde problemen een belangrijke rol. Het onderzoek in de humane wetenschappen is niet los te koppelen van politieke, ideologische en eigen belangen. De persoonlijke verschillen tussen de onderzoekers zorgen zo als vanzelf voor een hele waaier aan mogelijke perspectieven op de werkelijkheid. De visie van een welgestelde Vlaamse academicus op de Noord-Zuidkloof zal zonder twijfel sterk verschillen van die van een Nigeriaanse immigrant.

Deze eigenschappen zorgen ervoor dat de wetenschappelijke output in de humane wetenschappen gekenmerkt wordt door een grote diversiteit. Het zijn bovendien eigenschappen die door geen enkel beleid en door geen enkele minister kunnen worden geëlimineerd. De essentie van de humane wetenschappen is dan ook geen tijdelijke, maar een inherente staat van *pluralisme*: een veelheid aan begrippenkaders, denkkaders, ideeën en kritieken. Dat betekent dat een negatie ervan gelijkstaat met het opdoeken van de humane wetenschappen.

Door de diversiteit aan wetenschappelijke stromingen en interesses is de rol van de tijdschriften als kwaliteitsbewaker veel kleiner, omdat er nu eenmaal niet voor elke stroming en elk onderwerp specialisten klaarstaan om de bijdragen te appreciëren. Houdt dit dan niet het risico op wildgroei in en is het niet de taak van de overheid om daarin te snoeien? Dat zou alleen maar zo zijn indien er een duidelijk idee was van wat wel en wat geen onkruid is. Dat is er niet. Het bereiken van harde resultaten in de humane wetenschappen is vaak een haast onmogelijke onderneming. In plaats van hiertegen een bij voorbaat verloren strijd te beginnen vanuit een miskenning van de eigenheid van de discipline, ligt de enige weg vooruit in de aanvaarding hiervan als een van de beperkingen eigen aan onze *condition humaine*. Dit is de enige manier waarop we kunnen verder bouwen en op zoek gaan naar de positieve kanten ervan. Geen enkele ethicus kan definitief uitsluitel geven over de keuze tussen het plegen van euthanasie of het toedienen van palliatieve zorgen, maar net de discussie tussen voor- en tegenstanders levert overwegingen op die individuele beslissingen kunnen vergemakkelijken. De historicus zal nooit kunnen vertellen *wie es eigentlich gewesen ist*, maar verschillende visies op de gebeurtenissen leveren wel een dieptezicht op in de verschillende aspecten ervan. Kortom, anders dan in de exacte wetenschappen ligt de toegevoegde waarde van de humane wetenschappen niet zozeer in de resultaten maar in het *debat*.

Het zou te kort door de bocht zijn om te beweren dat deze factoren helemaal niet voorkomen in de exacte wetenschappen. Maar ze doen dat in mindere mate, waardoor de gevolgen ervan met betrekking tot bijvoorbeeld het tijdschriftenlandschap veel minder dramatisch zijn. Door de sterker uitgesproken paradigma's kunnen alternatieve scholen zich veel sneller groeperen en eigen netwerken met eigen toptijdschriften vormen.

Vanuit de aard van het studiedomein van de humane wetenschappen werd in deze paragraaf een staat van pluralisme als haar meest essentiële kenmerk geïdentificeerd. De toegevoegde waarde ervan ligt daarom niet in resultaten, maar in het debat. Dit betekent vanuit beleidsoogpunt dat een efficiëntere humane wetenschap niet kan worden bereikt door haar het specialisatiepatroon van de exacte wetenschappen op te leggen. Nochtans is efficiënter menswetenschappelijk onderzoek niet onmogelijk. Precies door haar eigenaardigheden te appreciëren is er ruimte voor een beleid dat haar werkelijke toegevoegde waarde maximaliseert. Hierop wordt op het einde teruggekomen.

2. Toptijdschriften

Wanneer wordt voorgesteld om onderzoek te evalueren aan de hand van de tijdschriften waarin ze worden gepubliceerd, gaat men er impliciet van uit dat toptijdschriften ook de *beste* tijdschriften zijn. Uit de specifieke natuur van de humane wetenschappen vol-

gen alvast drie redenen waarom de relatie tussen goed onderzoek en toptijdschriften verstoord is.

De onderzoeker in de humane wetenschappen wordt geconfronteerd met een schaarste aan goede publicatiemogelijkheden. Wie zich specialiseert in een bepaald onderwerp mag soms al blij zijn dat er überhaupt tijdschriften voor bestaan, laat staan dat ze ‘top’ zijn. De reden daarvoor is niet zozeer dat er te weinig tijdschriften zijn, maar wel dat de diversiteit van door academici aangeleverde publicaties te groot is om voor elk veld en elk onderwerp een goed forum te creëren. De waarde van een publicatie wordt op die manier eerder bepaald door pragmatische factoren dan door de *ranking* van het tijdschrift waarin het verschijnt

De absolute top in tijdschriftenland is het zogenaamde A1-tijdschrift. De definitie daarvan is heel simpel: het betekent niet meer of minder dan dat dit tijdschrift opgenomen is in Web of Science, een database gerund door het Amerikaanse bedrijf Thomson Scientific. Aangezien de waarde van onderzoek zal worden gelijkgesteld aan de waarde van de tijdschriften waarin ze verschijnen, is het relevant voor de huidige discussie om even dieper in te gaan op de criteria die Thomson Scientific hanteert bij het evalueren van tijdschriften.³

Het tijdschrift moet:

- op tijd verschijnen, omdat dit een teken is dat het tijdschrift over een gezonde stroom van toegeleverd materiaal beschikt.
- internationale redactionele conventies volgen, om de opzoekbaarheid van de publicaties te verhogen.
- in het Engels verschijnen of tenminste met Engelstalige bibliografische informatie, want “*English is the universal language of science at this time in history.*”
- de artikels evalueren op basis van een proces van *peer review*.
- indien van toepassing de herkomst van de financiering van het onderzoek vermelden.
- blijk geven van internationale diversiteit, zowel qua auteurs als qua redactieraad. Immers, “*Today’s scientific research takes place in a global context and an internationally diverse journal is more likely to have importance in the international community of researchers.*”
- behoren tot de kern van een wetenschappelijke discipline. Wie behoort tot deze kern wordt uitgemaakt door het team van Thomson Scientific zelf. Over hun bekwaamheid daartoe moeten we het stellen met het feit dat “[they] have educational backgrounds relevant to their areas of responsibility as well as experience and education in information science.” Ze maken daarbij gebruik van *citation analysis*, waarbij wordt nagegaan hoe vaak het tijdschrift en de auteurs die erin publiceren worden geciteerd. “*With an enormous amount of citation data readily available to them, and their daily observation of virtually every new scholarly journal published, Thomson Scientific editors are well positioned to spot emerging topics and active fields in the literature.*”

Naast een aantal praktische criteria speelt het team van Thomson Scientific dus zelf een sleutelrol bij de bepaling wat al dan niet een toptijdschrift is. Aangezien mag worden

³ Deze tekst is vrij te raadplegen op <http://scientific.thomson.com/free/essays/selectionofmaterial/journal-selection/>

De citaten in deze paragraaf komen allemaal daarvandaan.

aangenomen dat ze niet voor élk onderwerp en élk vakgebied een team van internationale experts in dienst hebben, berust hun legitimiteit vooral op hun data over citaten. In een ideale wereld waarin bij het beoordelen van wetenschappelijk onderzoek enkel wetenschappelijke criteria een rol spelen en die criteria ook eenduidig aan ons bekend zijn, kan je veronderstellen dat toptijdschriften in een bepaald vakgebied ook echt de *beste* zijn. Ze dragen het meest bij aan de huidige stand van de kennis, spelen in op de belangrijkste problemen binnen een bepaald vakgebied, etc. Vanuit de wetenschapsfilosofie werd het beeld dat de voortgang van wetenschappelijk onderzoek enkel door wetenschappelijke criteria wordt gedreven echter al lang geleden doorprikt. Pure wetenschap vind je nergens. Niet dat toptijdschriften niet wetenschappelijk zijn, alleen moet men goed beseffen dat zij wel zelf bepalen wat wel en niet ‘wetenschappelijk’ is. Er bestaat immers geen set van universele criteria voor wetenschappelijkheid die als het ware van God gegeven zijn. Evenmin bestaat er in de humane wetenschappen een voldoende brede consensus over die ervoor zorgt dat dit alsnog een werkbaar begrip wordt. Dit betekent dat wetenschappelijkheid, door het gebrek aan een stevige empirische basis, in grote mate een sociale constructie is en dus net als concepten als ‘mooi’ en ‘goed’ onderhevig is aan modes, machtsverhoudingen en ideologie. Deze zorgen ervoor dat toptijdschriften voortdurend het gevaar lopen om gemonopoliseerd te raken door een redelijk homogene *mainstream*. Heb je als onderzoeker in de humane wetenschappen dan de pech dat jouw onderwerp net uit de gratie is gevallen of dat je methodologische aanpak niet meer hip is, dan wordt het erg moeilijk zoniet onmogelijk om tot die *mainstream* door te dringen.

De eigenheid van de humane wetenschappen leidt ertoe dat het tijdschriftenlandschap niet in staat is om de rol als kwaliteitsbewaker op dezelfde manier te vervullen als ze dat doet in de exacte wetenschappen. De drie voorgaande redenen toonden aan dat het gewicht van het onderzoeksdossier van de humane wetenschapper in grote mate afhankelijk dreigt te worden van toevalligheden zoals beschikbare publicatiemogelijkheden, verwaalde citatenanalyses en het volgen van modieuze ideeën, terwijl het verband met de inherente kwaliteit van het onderzoek en de persoonlijke capaciteiten en prestaties van de onderzoeker ver te zoeken is. Er kunnen met andere woorden ernstige vragen gesteld worden bij de legitimiteit van een financieringsbeleid dat onderzoek in de humane wetenschappen evalueert aan de hand van de tijdschriften waarin ze verschijnen.

3. De rol van de overheid in een context van pluralistische wetenschapsbeoefening

3.1. De rol die de overheid dreigt op te nemen

Dat de overheid onderzoek gaat valueren op basis van de maatstaven die aanwezig zijn in de onderzoeksgemeenschap zelf is op zich een verdedigbaar idee. Of dit ook het *enige* alternatief is, wordt verder toegelicht, maar op het eerste zicht lijkt het alvast beter dan bijvoorbeeld het gebruik van door de overheid zelf gespecificeerde criteria. Het is echter maar de vraag of een overheid die zich verschuilt achter de maatstaven van de onderzoeksgemeenschap inderdaad zo neutraal is.

Zo beweert men bijvoorbeeld dat het nieuwe financieringsmodel helemaal niet zo controversieel is als men wil doen geloven omdat het niets anders doet dan de criteria overnemen die andere grote spelers in het onderzoekslandschap al veel langer hanteren. Het standpunt in dit artikel is niet dat rankings van tijdschriften in de humane wetenschappen helemaal geen indicator voor kwaliteit kunnen zijn. De talloze beperkingen hierboven uiteengezet geven wel duidelijk aan dat er geen ál te groot belang aan mag worden toegekend. Het is dan ook evident dat onderzoeksfondsen ze een zekere rol laten spelen in de manier waarop ze fondsen toekennen. De reden waarom het voorstel van de overheid wel controversieel is, is dan ook precies dat er daarmee een té groot belang dreigt te worden toegekend aan toppublicaties.

Door onderzoeksfinanciering nog sterker te gaan koppelen aan rankings van tijdschriften wordt bovendien de dominantie van de mainstream van toptijdschriften en grote uitgeverijen nog versterkt. Vanuit een visie over de pluralistische natuur van de humane wetenschappen is dit geen goede beleidskeuze. In de praktijk betekent het nog maar eens een bijkomende incentive om vooral *niet* af te wijken van de begane paden. Het debat, dat de werkelijke toegevoegde waarde vormt van menswetenschappelijk onderzoek, wordt op die manier verder afgeremd. Dit kan niet het oogmerk zijn van een beleid dat de werkelijke output van de humane wetenschappen wenst te verhogen.

Kortom, het nieuwe financieringsmodel is een impliciete steunbetuiging aan de ideeën die op dit moment in de respectieve vakgebieden mainstream zijn. Het soort wetenschap dat daar op dit moment bedreven wordt is dus volgens haar 'goede wetenschap'. Men dient zich af te vragen of de overheid enerzijds de competentie en anderzijds de legitimiteit heeft om dit soort uitspraken te doen.

3.2. *De rol die de overheid zou moeten opnemen*

In De Langhe(2008) werd geargumenteed dat pluralisme niet op het individuele maar op het structurele niveau geacomodeerd dient te worden. Dat structurele niveau wordt voor een groot deel bepaald door het wetenschapsbeleid van de overheid. Die overheid draagt dan ook een grote verantwoordelijkheid binnen een omgeving van pluralistische wetenschapsbeoefening. Doordat het nieuwe financieringsmodel deze verantwoordelijkheid niet opneemt is de evaluatie ervan in dit artikel niet louter dat ze het bij het verkeerde eind heeft, maar ook dat ze een gemiste kans is. Wat voor een kans men dreigt te missen, wordt in deze paragraaf uitgewerkt. Er wordt geprobeerd om een opening te creëren naar een constructief alternatief voor het verhogen van de kwaliteit van onderzoek in de humane wetenschappen; een alternatief dat vertrekt vanuit de overtuiging dat een nieuw beleid enkel vruchtbaar kan zijn indien men de pluralistische aard van de humane wetenschappen durft te aanvaarden. Om tot een dergelijk alternatief te komen moet eerst en vooral het beruchte TINA-argument worden doorprikt. Een standaardantwoord op kritiek omtrent het valueren van onderzoek door middel van de ratings van tijdschriften is namelijk: *there is no alternative*. Zoals eerder gesteld leert de geschiedenis ons dat dit doorgaans een vals argument is. Deze paragraaf toont aan dat de huidige discussie daarop geen uitzondering is: op naar een pluralistisch model voor onderzoeksfinanciering in de humane wetenschappen.

3.2.1. Enkele opportuniteiten

Uit de analyse van toptijdschriften en de humane wetenschappen kwam naar voor dat beide niet goed op elkaar zijn ingespeeld. Het veld zelf is te verdeeld om op een adequate manier te worden gerepresenteerd op topniveau, terwijl toptijdschriften en uitgeverijen de indruk wekken dat er toch een homogene mainstream bestaat, die bij nader inzien niet los te zien is van modes, machtsverhoudingen en ideologie. Er is met andere woorden een *mismatch*, die als gevolg heeft dat heel wat onderzoekers in de humane wetenschappen goed onderzoek verrichten dat zijn weg niet vindt naar de mainstream van het moment. Het is precies deze mismatch die een eerste opportuniteit biedt voor een specifiek voor de humane wetenschappen geschikt onderzoeksbeleid. Er schuilt namelijk een groot verborgen potentieel in onderzoekers die door deze mismatch tot nu toe uit de boot vielen. Immers, het zijn precies deze onderzoekers die afwijken van de gebaande paden en daarmee het debat voeden waar het in de humane wetenschappen allemaal om draait. Er is dan ook ruimte voor een beleid dat op zoek gaat naar deze onderzoekers en hen een plaats geeft in de onderzoekswereld. Op korte termijn zal dergelijk beleid waarschijnlijk niet onmiddellijk hoge toppen scheren qua prestige, maar vanuit een pluralistische visie op humane wetenschappen ligt in deze onderzoekers net de sleutel om op langere termijn de toegevoegde waarde van de humane wetenschappen te maximaliseren.

Een tweede opportuniteit is de internationale context van almaar grotere standaardisering van menswetenschappelijk onderzoek. Humane wetenschappers komen onder steeds grotere druk om de platgetreden paden op te zoeken. Door hier slim op in te spelen en precies nu een beleid te voeren dat tegendraadsheid niet bestraft, kan de basis worden gelegd voor een onderzoekscultuur die er geen is van volgelingen maar van pioniers. Immers, eenmaal gepubliceerd zijn het precies dit soort nieuwe en frisse ideeën die ook na enkele maanden nog de anonimiteit weten te trotseren. Bovendien zijn modes van korte duur en in het vacuüm dat erop volgt zijn het precies de pioniers en niet de volgelingen die de nieuwe agenda bepalen. Met andere woorden, originaliteit dreigt in de humane wetenschappen het schaarse goed van de toekomst te worden. Door hierin een comparatief voordeel op te bouwen neemt men op middellange en lange termijn een optie op meer prestige, kwaliteit en internationale faam dan eender welke eendagsvlieg ooit zal kunnen vergaren.

Het mag duidelijk zijn dat ondertussen de *return on investment* voor de maatschappij ook niet zal uitblijven: een levendiger maatschappelijk debat, een versterkte kritische functie van de humane wetenschapper, meer beleidsgericht onderzoek, meer onderzoek met lokale relevantie, etc.

3.2.2. Enkele beleidspistes

- Publicaties kunnen in rekening worden gebracht, maar hun belang moet worden gerelativeerd.

- Het specifieke potentieel maximaliseren door de mismatch te verkleinen tussen onderzoekers en tijdschriften en vergroot aldus de toegevoegde waarde van de disciplines.
- Maatregelen en incentives gericht op het ondersteunen van diversiteit. Ideeënconcentratie fnuikt immers ‘de markt van ideeën’, i.e. het debat. Zoals de overheid via de ‘Belgische mededingingsautoriteit’ monopolies in de economie vermijdt, zou ze hetzelfde kunnen doen met onderzoek in de humane wetenschappen.
- Met diversiteit alleen heb je nog geen debat. De uitdaging in een context van diversiteit is te vermijden dat elke wetenschapper in zijn eigen ivoren toren kruipt. Daarom zijn maatregelen en incentives nodig om ervoor te zorgen dat wetenschappers ook daadwerkelijk met elkaar in debat treden; bvb. door het stimuleren van samenwerkingsprojecten tussen mensen van dezelfde vakgroep en interdisciplinair onderzoek tussen verschillende vakgroepen.
- De creatie van een specifiek ondersteuningsfonds voor zij die zelf tijdschriften en wetenschappelijke samenwerkingsverbanden willen uitbouwen. Creëer een onderzoekscultuur van pioniers; geef hen de structurele mogelijkheden en moedig hen aan om nieuwe initiatieven op poten te zetten.
- Concurrentie met de buurlanden op basis van intellectuele vrijheid. Daar waar het Vlaamse Odysseusprogramma onderzoekers uit hun habitat haalt die reeds goed omringd zijn (en dus netto gezien niets bijdragen aan de ‘stand der wetenschap’, behalve dan dat die in België gebeurt), zijn er heel wat gereputeerde buitenlandse onderzoekers die niet aan de bak komen omdat ze niet-salonfähig onderzoek verrichten. Door een goed gericht beleid kunnen deze bekwame maar niet erkende nichespelers van de buurlanden worden afgesnoept. Experts met een breed netwerk weten dit soort mensen vaak maar al te goed zitten.
- De zinvolheid van het onderscheid tussen fundamenteel en toegepast onderzoek voor wat de humane wetenschappen betreft, wordt in vraag gesteld. Omdat toegepast onderzoek in de exacte wetenschappen vaak economisch rendabel is, ligt de focus voor de besteding van overheidsgeld op fundamenteel onderzoek. Het extrapoleren van deze situatie naar de humane wetenschappen is ongegrond. De overdreven nadruk op fundamenteel onderzoek in de humane wetenschappen zorgt ervoor dat de humane wetenschappen vervreemden van hun onderzoeksdomein, i.e. de maatschappij zelf, haar talen en culturen. Zonder contact met de maatschappij (als voedingsbodem én als klankbord), dreigt men de humane wetenschappen op te sluiten in een ivoren toren. Concreet is dit een argument tegen de onderwaardering van vulgariserende en synthetiserende werken. Vaak zijn het trouwens net de beste onderzoekers die het grootste overzicht hebben van hun vakgebied en de opgebrachte argumenten het meest helder kunnen verwoorden. Hen niet toelaten om nu en dan publieksgericht te publiceren resulteert in een verarming van het publieke debat en is een gemiste kans om de meerwaarde van de humane wetenschappen te vergroten.

4. Enkele bedenkingen

Zoals met alle analogieën is het ook met de marktmetafoor maar de vraag hoe ver hij precies opgaat. Men mag zich gerust als doel stellen om onderzoek efficiënter te maken en in het proces daar naartoe enkele *targets* uitstippelen. Maar een minister moet zich hoeden om zich al te veel aan een manager te spiegelen. Managers hebben immers, net als politici, vaak slechts een kort mandaat en durven er daarom al eens naar streven de assets van hun bedrijf enkel op korte termijn te maximaliseren, zonder oog te hebben voor wat daarna komt. Het is maar de vraag of de maatschappij zit te wachten om het slachtoffer te worden van een dergelijke *hit-and-run*. En als het dan echt menens is met de marktmetafoor, waarom moet de universiteit dan enerzijds nieuwe markten aanboren maar anderzijds kiezen voor een eendimensionaal onderzoeksbeleid? Als men de concurrentie vrij spel wil geven, waarom wordt de markt van ideeën dan gefnuikt?

Dat een marktlogica in de publieke sector niet het enige alternatief is en niet noodzakelijk leidt tot efficiëntieverhoging kan worden geïllustreerd aan de hand van een onderzoek naar systemen voor bloeddonatie. In de VS is een vierde van het systeem gebaseerd op financiële beloning voor de donor, terwijl het systeem in het Verenigd Koninkrijk helemaal draait op vrijwillige donatie. Titmuss (1970) maakte een vergelijkende studie van beide en vond dat het systeem in het Verenigd Koninkrijk efficiënter is dan in de VS, een resultaat dat de US Health Department er zelfs toe aanzette haar beleid te wijzigen (Mirowski, 2001). Hoewel er vanuit een ideologische blik soms geen alternatief lijkt te zijn, mag men niet blind zijn voor de specifieke tradities waarin bepaalde praktijken reeds zijn ingebed. Vooraleer men studenten als klanten en onderzoekers als productiefactoren gaat zien, moet men beseffen dat dergelijk marktdenken onverenigbaar is met de oude verlichtingswaarden die tot nader order de academie constitueren; autonomie, kritisch denken, ontplooiing. Maar hoe kunnen studenten/klanten, een deel van hen toekomstige onderzoekers nota bene, zelfstandig leren werken als ze voortdurend betutteld worden door een gastinstelling die er alles aan doet om hen te laten slagen? Hoe beoefenen humane wetenschappers hun kritische functie als ze betaald worden om de begane paden te volgen? En hoe kan men zichzelf ontplooien in een context van doelmatigheid en concurrentie? Men dreigt een onderzoekscultuur te vernietigen die er eeuwen over deed om te worden wat ze is. Want zoals met elke cultuur duurt het een eeuwigheid om haar op te bouwen, maar één generatie die verzuimt haar te reproduceren is voldoende om haar voorgoed te laten verdwijnen.

De vasthoudendheid waarmee wordt geijverd voor het op de humane wetenschappen toepassen van criteria die ontworpen zijn voor de exacte wetenschappen, ondanks de vele verschillen tussen beide en de potentieel nefaste resultaten voor de humane wetenschappen, wekt trouwens het vermoeden dat er een onderliggende agenda aan het werk is die als doel heeft de humane wetenschappen te *downsizen*. Dat zou betekenen dat de essentie van deze discussie niet draait om het meten van kwaliteit en het verhogen van efficiëntie, maar om het diepere debat over het nut van de humane wetenschappen. Het zou laf zijn om dit te willen bereiken onder het mom van een beleid dat zegt naar het omgekeerde te streven. Langs de andere kant mag men ook vanuit de humane wetenschappen zelf niet bang zijn om dit debat te durven voeren. Immers, als kritische functie en debat tot haar essentie behoren, zou het van evenveel lafheid getuigen om zichzelf daarbij te onttrekken. Een visie over het nut van de humane wetenschappen valt echter

(nog?) niet binnen het opzet van dit artikel. Maar de humane wetenschappen irrelevant? Het zal daarom wel zijn dat de eerste beleidsdaad van menig dictator erin bestond het vak geschiedenis af te schaffen.

Tot slot is het wrang om te beseffen dat het schrijven van deze tekst een slechte zet was vanuit een academisch carrièreperspectief. De tijd die erin werd geïnvesteerd had veel beter besteed kunnen worden aan een artikel dat niet in het Nederlands is geschreven, niet bestemd is voor een Vlaams publiek en waarvan het onderwerp geen betrekking heeft op een lokale beleidskwestie. Men zou bijna geloven dat in Brussel reeds wordt uitgekeken naar het moment waarop humane wetenschappers definitief de brui geven aan hun kritische functie.

Literatuur

ALLISON, G. (1971), *Essence of Decision*, Little, Brown

DE LANGHE, R. (2007), 'Naar een pluralistisch model van onderzoeksfinanciering in de humane wetenschappen' in LOOBUYCK, P. e.a. (eds.), *Welke universiteit willen we (niet)?*, Gent, Academia Press, 205-16

DE LANGHE, R. (2008), 'Why should I adopt pluralism?' in GARNETT, R., OLSEN, E. & STARR, M. (eds.), *Economic Pluralism for the 21st Century*, London, Routledge

DE WEVER, B. (2007). "*Waarom onderzoek humane wetenschappen moeilijker 'meetbaar' is*", De Morgen, 28 juni

KUHN, T. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, University of Chicago Press

KVAB (2007), '*Bibliometrie in de Humane Wetenschappen*' <http://www.kvab.be/downloads/Standpunten3.pdf>,

MIROWSKI, P. (2001), 'Refusing the Gift' in CULLENBERG, S., AMARIGLIO, J. & RUCIIO, D. (eds.), *Postmodernism, Economics and Knowledge*, London & New York, Routledge, 431-458

TITMUSS, R. (1970), *The Gift Relationships*, London, George Allen